ՎԵՐԱԾՆՈՒԹԻՒՆ

Հասցէ՝
Rédaction du journal
VERADZNOUTIOUN
ROUSTCHOUK (Bulgarie)

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ
ԱՄԷՆ ԵՐԿՐԻ ՀԱՄԱՐ
Տարեկան 10 ֆրանք, կէստարեկան 5 ֆրանք.

Գրութիւնները ետ չեն դարձուիր.

Ծանուցման տողը՝ 20 սանթիմ.

ՎԵՐԱԾՆՈՒԹԻՒՆ

—o—

Հնչակեան Կուսակցութիւնը գալիս հարստանում է մի նոր թերթով ևս, որի անդրանիկ թիւն ահա դնում ենք հայութեան առաջ։

Հնչակեան անունն ըստ ինքեան բաւական կը լինէր որոշելու համար՝ թէ ո՞րն է թերթիս ուղղութիւնը։ Արդարև Հնչակեան բոլոր օրգանները, թէ՛ մամուլը, թէ՛ կազմակերպութիւնը, թէ՛ գործունէութիւնը, զանազան ճիւղաւորութիւններ են միևնոյն հոսանքի, որի ընդհանուր մայր աղբիւրն է Հնչակեան Ծրագիրը։

Ի՞նչ է այդ Ծրագիրը։ Իր հանրամարդկային և միանգամայն համահայկական ոգով ու մտքով նա հանդիսանում է պատմական պահանջների ու ձգտումների ամփոփումն ամբողջ հայութեան համար, և դա՝ կրկնակի կերպով. այսինքն իբրև քաղաքակիրթ մարդկութեան պատկանող մի մաս, որպէս և իբրև առանձին ազգի։ Եւ այսպէս, հանրամարդկային լինելով հանդերձ՝ այդ Ծրագիրը հայերիս համար համազգային է։ Եւ դրանումն է նրա պատմական նշանակութիւնը, նրա գոյութեան հիմքը, նրա զօրութեան գաղտնիքը։ Դրանումն է նաև նրա իմաստի խորութիւնն ու լայնութիւնը, նրա կոչման վսեմութիւնը, նրա դերի անհրաժեշտութիւնը։

Սկսելով հրատարակել մի նոր թերթ, որի գոյութեան միակ հիմքը և իրաւունքը նկատում ենք այդ Ծրագրում, թւում է, թէ հարկ էլ չը կայ առանձին նորանոր բացատրութիւններ տալ նրա, թերթիս, բռնելիք ուղղութեան մասին։ Նա հետևող է այն Գաղափարների, նա ջատագով է այն Սկզբունքների, նա ձգտող է դէպի այն Նպատակները, որոնք տասն և հինգ տարիից իվեր քարոզել և արծարծել են Հնչակեան մամուլի մէջ և որոնք հէնց այդ մամուլի շնորհով է, որ, առաջին անգամ լինելով, մուտք գործեցին և ծաւալ ստացան ամբողջ հայութեան մէջ։

Եւ սակայն... Այո՛, այդուհանդերձ հարկադրուած ենք առաջ բերել մի քանի բացատրութիւններ։

Երբ մէկ ազգի ինքնագործունէութեան ասպարէզում առաջ է գալիս մի քաղաքական մարմին — և հայութեան մէջ այդպիսի մի մարմին առաջին անգամ երևան եկաւ Հնչակեան Կուսակցութեամբ. — երբ հրապարակի վրայ այդ մարմինն առաջ է բերում սօցիալական ու քաղաքական ըմբռնումների մէկ ամբողջ ծրագիր, գծում, առաջացնում ու զարգացնում հասարակական որոշ ուղղութիւն՝ տանող դէպի համամարդկային ու համազգային որոշ նպատակների իրագործումն. երբ այդ մարմինը, զօրաւոր այդպիսի զէնքերով, ցոյց է տալիս իր կենսունակութիւնը, իր նախաձեռնող ոգին, իր աննկուն էներգիան, առաջ է բերում մէկ ամբողջ գործունէութիւն, որ շարունակաբար, աճում, զարգանում, հզօրանում է թէ՛ ծաւալով և թէ՛ խորութեամբ, — այդ ժամանակ այդ քաղաքական մարմինը հրապարակի վրայ ստանում է մեծ հեղինակութիւն, ղեկավարիչ զօրութիւն և համազգային նշանակութիւն ու կարևորութիւն։ Նա յայտնւում է ազգային պատգամ՝ և ազգն ունկնդիր է նրան։ Նա դառնում է ազգային գոյութեան, ազատագրութեան և առաջադիմութեան լուսատու՝ և ազգը, յուսատրոփ, իր աչքն ուղղում է նրա վրայ։ Նա [illegible] է բարձր ձգտումների ու վսեմ գաղափարների կրող, ծաւալող ու գործադրող՝ և ազգը նրանումն է տեսնում իր յոյսն ու ապաւէնը, իր ծառան ու առաջնորդը, իր զինւորն ու մարգարէն։ Այդուհետև ազգը խօսում է նրա խօսքով, մտածում նրա մտքով, ոգևորւում նրա ոգևոր գործունէութեամբ, շնչում նրա կրծքով, երազում նրա յոյսերով, — և կենդանանում, բարձրանում, լուսաւորւում, իր ամբողջ էութեամբ ձգտելով դէպի լոյս, դէպի առաջ, դէպի ապագայ երանութիւն։ Փառաւո՜ր ու վսե՜մ տրամադրութիւն, որ իր մէջ դտնում է հսկայական զօրութիւն ու հպարտ ինքնագիտակցութիւն, որ ընդարձակօրէն ընդլայնում է ամենն մտաւոր ու բարոյական հորիզոն, որ առաջ է բերում հոգեկան վերածնութիւն։

Եւ դրանում չէ՞ միթէ ամենաառաջին գործը հասարակական-քաղաքական մարմնի, մի հսկայական գործ, որ պահանջը և իմաստն է նոյն այդ մարմնի պատմական կոչման։ Այդ գործով կարճ ժամանակում նա վերածնութիւն ու կեանք է պարգևում ազգի մտքին, սրտին ու հոգուն, որ դարերովի ընթացքում ամայացել, մահացել և անապատ էին դարձել ստրկութեան ու խաւարի տակ։

Եւ հայութեան մէջ այդպէ՛ս եղաւ Հնչակեան գործը։ 1887 թուից մինչև 1896 թւի վերջերն այդ գործը, ծագելով, աճեցաւ ու հաստատուեցաւ, տարածեց ու մեծացրեց իր ազդեցութիւնը խորութեամբ ու լայնութեամբ և իրանում մարմնացրեց ամբողջ հայութեան ներկան, իր միտքն ու կրքին ապագայ բախտաւորութեան համար։

Բայց ի՞նչ. այդ մարմինը, որ հայութեան մէջ առաջացրել էր մտաւոր ու հոգեկան վերածնութիւն և ազատագրութեան կռիւ, անկարծ կասեցրած տեսաւ իր գործունէութիւնը ներքին թշնամիների և վատերի անպատմելի դաւերի շնորհով։ 1896—97 թւերի սոսկալի դէպքերը պատճառած լինելով հայութեան մէջ ընդհանուր հիասթափումն, դրանով ստեղծել էր պարարտ հող, ուր կարող էին աճել մոլորապէս աղքատ զեվզեկների և հոգեպէս ապականուած ու չարանախանձ հասարակական շառլատանների թունաւոր սերմերը։ Եւ այդ սերմերը թունաւոր էին ո՛չ միայն դաւադրական ոգով Հնչակեանութեան դէմ, այլ և նոյն իսկ յեղափոխական գաղափարի դէմ։ Եւ այդ ստոր ընթացքը տուեց իր պտուղները։ Հնչակեան ամենահեղինակաւոր գործիչները դառնացած սրտով ու զզուած ինտրիգանների խեղկատակ և ազգակործան դաւերից, քաշուեցան ասպարէզից։ Հայ հասարակութիւնը դեռ ուշքի չեկած ստացուած հարուածներից, միայն անտարբեր դիտատես այդ դաւերի, որոնցով ճիգ էր թափւում կործանել յեղափոխական շէնքը, այդ բերդը հայութեան ազատութեան։ Եւ այդպիսով կասելով Հնչակեան գործունէութիւնը, կասեցաւ նոյն ինքը յեղափոխական գործը, ազատագրական գործը։ Եւ ահա հինգ-վեց տարի է, ինչ հայ յեղափոխական ասպարէզը ներկայանում է մի տխուր կերպարանք։ Անկեղծ, առողջ ու հաստուն ուժերը մնում են տարտամ վիճակում։ Սողունների արարքների շնորհիվ մեծ գործը կորցրել է իր հմայքը, իր հեղինակութիւնը, իր ուժը։

Բայց զգում ենք, և բոլոր նշանները մեր աչքի առաջ են, որ կրկին ժամանակները փոխուելու վրայ են և յեղափոխական գործը կարող է նոր թափ առնել, եթէ չը խնայենք մեր ջանքերը և իմանանք գործադրել նպատակայարմար եղանակները վերածնութի՛ւն տալու համար Հնչակեան նախկին գործունէութեան։ Մեր առաջ են միշտ նրա սօցիալիստական, նրա ռամկավարական, նրա ազատագրական, նրա յեղափոխական մեծ նպատակներն ու սկզբունքները, մեր առաջ են դրանք իբրև լուսաւոր փարոսներ, իբրև մտքի ու հոգու պայծառ ջահեր, որ կենսատու լոյս են սփռում շարունակ, գործը նորից ու նորից կենդանացնում և նորից բացում մեր առաջ գործունէութեան ասպարէզը, աւելի լայն ու մեծ ասպարէզ, քան առաջ էր։

Եւ ահա՛ ինչու մեր թերթի ճակատին դնում ենք ՎԵՐԱԾՆՈՒԹԻՒՆ աղաղակը։

Թո՛ղ ամեն-մէկս գործ դնենք մեր ամբողջ ուժերը յեղափոխական գործունէութեան վերածնութեան համար — ահա՛ այն կոչը, որ մենք կանենք միշտ այս էջերում։

Համախմբե՛նք մեր ուժերը, վերանորոգե՛նք մեր կարգերը, գծագրե՛նք մեր նոր գործունէութիւնը — ահա՛ այդ վերածնութեան անհրաժեշտ պայմանները։

Անցեալ տարի բոլորուեց «Հնչակի» և Հնչակեան Կուսակցութեան տասն և հինգ ամեակը, թո՛ղ այսուհետև ստեղծուէ նրա գործունէութեան մի նոր դարագլուխ։ Աշխատե՛նք, որպէսզի այդ դարագլուխը բանայ Գործի առաջ յաղթութեան ուղին։

ՄԵՐ ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐՈՒՆ

Ներկայ հասարակական կազմակերպութեան անմիջական հետեւանք եղող սոցիալիստական վարդապետութիւնը, ինչպէս եւրոպական հասարակութիւններու, նոյնպէս մեր մէջ ալ օրէցօր տարածուելու վրայ է։

Սարկութիւնէ, ճորտութիւնէ յետոյ, բանուոր դասակարգ անունին տակ, դրամատէր առանձնաշնորհեալ փոքրամասնութեան մը կողմէ ճնշուող և շահագործուող սեփականազուրկ մեծամասնութեան մը շահերը պաշտպանելու և պատմական մեծ չարիքի առաջքն առնելու համար, վերջացող դարու երկու մեծ փիլիսոփաներու՝ Կարլ Մարքսի և Ֆրէտէրիք Էնգելսի՝ յայտնած կարծիքներն ու գաղափարները, մեր մէջ ևս արձագանգ գտնելով, տակաւ առ տակաւ տարածուելու վրայ են։ Եւ սակայն շատ բնական է, որովհետեւ այսօր, հակառակ պատմութիւնը չհասկցող և արեւու պէս պայծառ հայկական իրականութիւնը չըմբռնող, կարգ մը անգէտ գրչակներու բացականչութիւններուն, հայ ժողովրդի մէջ հետզհետէ յառաջ կուգայ ու կըստուարանայ մի նոր տարր, այդ նոր տարրն է հայ բանուոր դասակարգը։ Այսօր սեփականազուրկ և անոյէտ սեփականատէր Հայ բանուոր դասակարգը՝ աշխարհիս ամէն կողմերը տարածուած՝ գոյութեան կռիւ կը մղէ հայ կամ օտար դրամատէրներու դէմ։

Հայ բանուոր դասակարգի հետզհետէ բազմանալն ու զարգանալը պատմական հասարակական այնպիսի բացայայտ երեւոյթ մըն է, որ անկարելի է հերքել կամ քօղարկել։ Այսօր նոյն իսկ Տաճկաստանի, բաղդատաբար ինտուստրիական և երկրագործական մի քանի կեդրոններու, ինչպէս Ատանայի և Պրուսայի մէջ, չկարծուածէն աւելի թիւով հայ բանւորներ, լիսուորներ (մարապա) կան, որոնց շարքերու մէջ մինչև իսկ կը գտնուին բաւական թիւով կիներ և անչափահաս մանչեր ու աղջիկներ։ Իսկ Ռուսաստանի նաւթահանքերու, Ամերիկայի գործարաններու և Ռումանիոյ ու Պուլկարիոյ այլ և այլ քաղաքները ցրուած հայ բանուորներն արդէն այնպիսի պատկառելի թիւ մը կը ներկայացնեն, որոնք իրենց բազմակից օտար բանուորներու հետ իրենց դասակարգային շահերը պաշտպանելու համար, պէտք ունին հայ բարբառով, իրենց մայրենի լեզուով լսել ու ըմբռնել սոցիալիստական սկզբունքներու փրկարար քարոզները։ Եւ «Վերածնութիւն»ը, որ կոչում ունի զբաղիլ ընդհանրապէս հայ ժողովրդի ցաւերով ու տառապանքներով, մանաւանդ պիտի զբաղի նաև այս բոլորէս ամենէն աւելի տանջուող հայ բանուորներու առօրեայ կեանքով և անոնց դասակարգային շահերու պաշտպանութեամբ։ Այս նպատակաւ, իբրև բանասիրական կը սկսինք հրատարակել զուտ սոցիալիստական գրութիւն մը։ Այս գրքոյկը, որ քննադատութիւն մըն է անիշխանական ցնորամիտ վարդապետութեանց դէմ, գրուած է հոլլանտացի յայտնի սոցիալիստ Վանքօլ (Ռէքէնցի) կողմէ, զոր ֆրանսերէնէ թարգմանելով կը հրատարակենք, և կը կարծենք որ կրկնակի օգուտ մը բրած պիտի ըլլանք առհասարակ մեր բոլոր ընթերցողներուն, որովհետեւ մեր մէջ սոցիալիզմը ցարդ պէտք եղածին պէս բացատրուած չըլլալուն համար, մինչև իսկ մեր ինտելիգէնտ երիտասարդութիւնը երբեմն անիշխանական խառնակութեանց մէջ կիյնայ, բացադանչելով օրինակ «պարտականութիւնը մի սխալ է, ուր էշեր են կապում»։

Մենք հրատարակելով «Անիշխանութիւն» քննադատութիւնը՝ մէկ կողմէն բացատրած պիտի ըլլանք սոցիալիզմի դէթ մի քանի էական սկզբունքները մեր բանւորներուն, միւս կողմէն երեւան պիտի հանենք այն թիւր ու սըխալ կարծիքները, որ մի քանի հրապարակագիրներ ժողովուրդը տգիտութեան մէջ պահելով, զայն շահագործելու և իրենց դիրքերը պահպանելու համար, կուզեն տարածել ժողովրդեան մէջ, որպէսզի հասարակութիւնը հեռի պահեն սոցիալիզմէն և սոցիալիստներէն, որոնց բարոյականութեան թելերով հիւսուած դրօշին վրայ տպուած է հաւասարութիւն, եղբայրութիւն և խաղաղութիւն։ Այսպէս «Վերածնութիւն» թարգման ըլլալով դարուս յառաջդիմական գաղափարներուն և շահագործուող դասակարգին արթնցնելով քունէն, մի նուիրական պարտականութիւն լրացուցած ու իր անուան արժանի գործ մը կատարած պիտի ըլլայ։

Ա. Դիմաքսեան

ՄԻ ՀԶՕՐ ՁԱՅՆ

Մօտերս լոյս տեսաւ Armenien und Europa... հրատարակութիւն Եւր. Հայ. Ուս. Միութեան։ Սա մի ատենախօսութիւն է, որ ներկայ թուականի փետր. ամսուայ 2-ին Բեռլինում հաւաքուած բանասէր և քննադատ Գէորգ Բրանդէսը կարդաց յօգուտ հայերի։ Երկու խօսք այդ ատենախօսութեան առթիւ։ Բաւական էր միայն Գէորգ Բրանդէսի անունը — և ատենախօսութեան դահլիճը կը լցուէր բազմաթիւ հասարակութեամբ։ Ընթերցողը կարող է երեւակայել, թէ ինչ վայնասուն պիտի բարձրացնէր կառավարական ներդաշնակ, դիւանագիտական հօտերով ապրող ու պետական գծուծ շահերի երդուեալ պաշտպան մամուլը, տեսնելով որ մի օտարազգի, Բեռլինում՝ Բիւլովի անմիջական քթի տակին յանդգնութիւն է ունենում Սուլթան Համիդի սրտակից բարեկամ Գերմանական կառավարութեան բռնած նողկալի ուղղութիւնը երեսին շպրտել. յանդըգնում է ամենահամարձակ և արտասովոր ձեւով դատափետել Գերմանական կառավարութեան բռնած դիրքը անպաշտպան հայերի նկատմամբ, երբ վերջիններս դիտապաստ գետին էին գլորում Մեծ Մարդասպանի հարուածների ներքոյ։

Միմիայն Բրանդէսի նման ազատ, անկաշառ և յանդգնութեան հասնող համարձակ բնաւորութեան տէր բանասէրը, անկախ և անբռնազբօսիկ մտածողը կարող էր այդպիսի մի դժուարին և փափուկ պարտականութիւն յանձն առնել մի պետութեան մայրաքաղաքում, հզօր կայսեր քթի տակին՝ բարոյական փառաւորապատակներ հասցնել մեծ ոճրագործի երդուեալ բարեկամին։ Գէորգ Բրանդէսի անունն անծանօթ չէ ամեն մի ընթերցողի։ Դանիացի ծագմամբ հրեայ, ժամանակիս ամենալուսամիտ, [illegible] և ամենահամարձակ քննադատը, բա-

---

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՆԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՌԷՔԷՆՑԻ

թարգմանեց Ֆրանսերէնէ

Ա. Տ-եան

ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԷՎՕԼԻՒՑԻԱՆ (ԲԱՐԵՇՐՋՈՒՄ)

Ազատութեան և հաւասարութեան գաղափարը, ոչ թէ բնական, այլ պատմական սկզբունք մըն է, որ տակաւ զարգացած է, երբ շնորհիւ տնտեսական յառաջդիմութեան, կեանքի պայմանները աւելի նպաստաւոր եղած են մարդոց համար։ Ազատութիւնն ուրիշ բան չէ, բայց եթէ քաղաքակրթութեան արդիւնք մը, որ ուրիշ կերպ չի հասնիր, բայց եթէ աստիճանաբար, և որը կը տարբերի ու կըլլայ աւելի կամ նուազ կատար, ժողովուրդներու, երկիրներու և ժամանակներու համեմատ։ Իւրաքանչիւր սերունդ, իւրաքանչիւր ժողովուրդ, իւրաքանչիւր անհատ կը ժառանգէ իր նախնիքներու, աւելի կամ նուազ կատարելագործումը, և այդ թանկագին ժառանգութիւնը՝ անիկա կարող է աւելցնել թեթեւ կերպով։

Ներկայ սերունդը կատարեալ ազատութեան մը համար այնքան պատրաստուած չէ, քան թէ Ճամբայի բնակիչը, վայելելու համար այն ազատութիւնները, որոնք մենք ունինք այսօր։ Առաջդիմութիւնը միշտ աւելի արագ կը քալէ, ճիշդ է. ընկերական բարեփոխումները, որոնք երբեմն դարեր կը պահանջէին, այսօր կամբողջանան քանի մը տասնեակ տարիներու մէջ։ Ժամանակի երկար շրջաններ պէտք եղան մարդը վայրենական վիճակէն բարբարոսական վիճակին անցնելու համար, աւելի նուազ ժամանակ պէտք եղաւ՝ անիկա բարբարոսութենէն քաղաքակրթութեան առաջնորդելու համար, և դեռ աւելի պակաս ժամանակ պէտք պիտի ըլլայ զայն բարձրացնելու համար՝ կեանքի գոյութեան կռուի վիճակէն, մինչև եղբայրական գործակցութեան վաճակը։ Մենք արագ կապրինք և երեւոյթներն աւելի և աւելի արագ կը յաջորդեն։ Բայց մենք՝ պարտաւորուած ենք անցնիլ զարգացման ամէն աստիճաններէն. շերամը պարտաւորուած է փոխուիլ հարսնեակի, նախ քան թիթեռնիկ ըլլալը։ Մենք կարող ենք ցոյց տալ ընկերական կազմի յառաջադիմութիւնը, մենք յաճախ կարող ենք արագացնել աճումը, բայց մենք չենք կարող խուսափիլ էվօլիւցիայի օրէնքէն, որ բոլոր էակներու կեանքը կը ղեկավարէ։ Ներկայ պայմաններու մէջ է որ պէտք ենք գտնել խըմորը, որ պիտի վերանորոգէ կեանքը. անցեալի ժառանգութիւնը իբրև մի լեռ կը ծանրանայ ապագայի վրայ։ Այն որ զանց կառնէ իրականութիւնը, որ չի կառուցաներ զայն հաստատ հողի վրայ, իսկոյն կը զգայ հողին փախչիլը իր ոտքերուն տակ և ինքզինք կը կորսնցնէ վերացականութեան ամպերու մէջ։

Մեր առջեւ կը գտնուի ծառը, խորհրդանշանը մարդկութեան, մենք կը տեսնենք անոր աճիլը, յետոյ սերմին առաջ ծաղկիլը։ Կը կարծեն թէ խիստ ոյժով պոռալով և բուռն ցանկութիւններ ընելով, անիկայ իսկոյն նոր ճիւղեր պիտի արձակէ, որ ժամանակէն առաջ պիտի արտադրէ իր բաղձրահամ պտուղը։ Բայց ո՛չ, մենք անզօր ենք օրէնքներու առջեւ, որոնք կը ղեկավարեն իր գոյութիւնը։ Մենք ոչինչ չենք կրնար ընել, բայց միայն փութացնել իր աճումը։

Մենք պարտաւոր ենք լսել բնականութիւնը, և ոչ կուրաբար պահանջել ամենուն համար, այն բացարձակ ազատութիւնը, որը ոչ մի տեղ չէ կիրարկուած։ Մենք չենք կրնար նկատել բնական օրէնք մը այն, որ ուրիշ բան չի կրնար ըլլալ, բայց եթէ հետեւանք ընկերութեան տնտեսական էվօլիւցիային (բարեշրջման)։

(Շարունակելի)

Ժորէսը և Բրանդեսը (գեղագէտ) առաջին անգամը չէ որ իր հզօր ձայնը բարձրացնում է, օգտին ճնշուած, հարստահարուած և Տաճիկ կառավարութեան անողոքելի խժդժութիւնների ենթակայ Հայ ժողովրդի։ Փարիզ և այլուր իր հզօր ձայնը բարձրացրել է ի պաշտպանութիւն նոյն ժողովրդի և առաջին ազդեցութիւն թողել հասարակութեան վրայ։

Բեռլինի ոչ հայասիրական մամուլը չպիտի լինէր թակէց այդ առանձնայատկութեան ուժով։ Բայց ի՞նչ նշանակութիւն ունեն այդպիսի գիտնագիտական դարերից դուրս եկած չանէթերը մի մարդու համար, որ իր գրական և գիտական ամբողջ գործունէութիւնը անց է կացրել հալածանքի, չարախօսութիւնների և ատելութեան մէջ հակառակորդների կողմից, իր ամբողջ համոզումների համար։ Ով որ կարդացել է նրա աշխարհահռչակ գրուածները „Die Hanptströmungen der Litteratur des 19-en Iahrhurderts“ (19-րդ դարու գրականութեան գլխաւոր հոսանքները), նրա էսթետիկայի վերաբերեալ երկերը, նա կիմանայ անշուշտ թէ որպիսի անողոք կռիւ է մղած լճացած, նեխած հայեացքների, նախապաշարմունքների, աւանդական մտածողութեան եղանակի, միանոյն է որտեղ և ինչ կերպ արտայայտուած լինէին նրանք՝ գրականութեան, քննադատութեան, և այլն ասպարէզներում։ Պէտք էր երևակայել թէ ինչ արտասովոր իրարանցումով էին խռովում մտաւորականները Կոպենհագենի համալսարանի սրահում, ասկաւ լի հեղեղի պէս ծափերով սպառնալով, մինչև որ կրցաւ Բրանդէսը իր դասախօսութիւնները սկսել։ Համարեա ողջ Եւրոպայի կարողականներին գրաւեց հրապարակային խօսքերով։ Եւ սկսում էր իր վերածնութեան գրականութեան գլխաւոր հոսանքների դասախօսութիւնը, ջախջախելով — հեղինակութեան Autoritäts Prinzip սկզբունքը, պետական, հասարակական և գրական ճայած նախապաշարմունքները, որոնց համար ստիպուած հալածանքի ենթարկւեց կղերական, պահպանողական մամուլի և կառավարութեան կողմից, չնայած իր զարմանալի ընդունակութեան, արտասովոր տաղանդի և ամենասրամիտ գիտակցութեան և քննադատական նրբամտութեան։ Բրանդէսը մինչև վերջը մնաց սակ Բրանդէս, առանց պրոֆեսորական կոչում ստանալու։ Սակայն ինչ նշանակութիւն ունին արտաքին ձևերը, որոնք պետութեան սրբուած, կամակատար և կաշառուած սատրապները ու պաշտօնեաների համար միայն փառք վաստակելու միջոց կը համարուին...։

— Բայց մենք մեր նիւթից շեղւում ենք։ Անցնինք Բրանդէսի ճառին։

Ընթերցողին թող ձանձրալի չթուի սոյն ճառումայնպիսի իրողութիւնների հանդիպելով, որոնց մասին դուցէ շատ անգամ կարդացել, լսել, որոնց նկարագիրը կարդալով դառնացել, ցաւել և թախծալի հառաչանքներ է արձակել։ Այդ բոլոր իրողութիւնները վերցրած են՝ ի միջի այլոց՝ մեր թշուառ ժողովրդի պատմութիւնից, 90-ական թուականների ահռելի և քստմնելի սարսափներից, սակայն այնպիսի հակիրճ եղանակով ու ճարտարարուեստ հիւսուածքով որ ընթերցողը չի ափսոսալ մի անգամ ևս հրի ու սրի աշխարհը, տառապանքների վայրը տեղափոխուելով երևակայութեամբ և դառնալից մի հառաչանք ևս արձակելով իր թշուառ ազգի վէրքերը տեսնելիս։

Ադտեղ կը պատահես դու հայ ժողովուրդ, սիրելի անուններիորոնք իրանց ամբողջ կեանքը և էութիւնը նուիրել են քո ազատութեան Սուրբ և Նուիրական Գործին։ Այդ տեղ կը պատահես անմոռաց անուններին, որոնք քո վշտին՝ վշտակից են եղել, քեզ հետ տանջուել, քեզ հետ արտասուել, և վերջը ու՞ր, թշնամու սոսկալի կապանքներում իրենց կեանքը մաշել, դառնացրել, և սոսկալի տանջանքներում կամ հիւծուել, ոչնչացել են՝ կամ գեռ կրում են այդ կապանքների ամբողջ ծանրութիւնը և չարչարանքը։ Այնտեղ կը պատահես այնպիսի քստմնելի իրողութիւնների նկարագրութեան, որ Բեռլինի փափկասուն բարձրաստիճան տիկնանց նման թէև արտասուելով ասիթ չես ունենալ ատենախօսութեան դահլիճից ընդհատ հեռանալու, սակայն մի անգամ ևս՝ վրէժխնդրութեան բուռն ըղձերդացմամբ բորբոքուելով քո դըժընդակ դահճապետի դէմ՝ կը գոչես՝ բարձրաձայն՝ անտարբեր բանաստեղծի և անմահ հայրենասէրի հետ*.

«Ներկայ օրերում այլ ի՞նչ սև քսոր
Սուր է հարկաւոր կարիճի ձեռքին,
Ափսոս ու կրակ թշնամու վրայ, —
Այս պիտի լինի խորհուրդ մեր [illegible]
(... ։»

(շարունակելի)

Լոնդոն

Ս. Տաչիր

ԵՐԱԽՏԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Նշան Պէշիկթաշլեանի** հրատարակած նոյը խորհրդածելու արիթ կուտայ ստ կէտին վրայ թէ մենք, հայերս, հանդէպ հասարակական Գործիչներու ի՞նչ տարբեռն երախտագիտական զգացումներ կը տածենք։ Տալէ առաջ պատասխանը, նախ ճշդենք թէ ի՞նչ է եղած այդպիսիներու դերը մեր զանգուածի սաղմնաւորութեան շրջանին մէջ, և ի՞նչ մերը, փոխադարձաբար։

Դարերու երկար շարքի մը մէջ հոգեպէս և մտաւորապէս արդէն սրտկացած՝ երբ հորիզոնի վրայ պլպլալ սկսան իմացականութեան ցանցառ ջահերը, երազականթուեցան նախ մեզի անոնց արձակած մարմրող լոյսերը, մեզի՛, որ խաւարով շրջապատուած գեռ գիտակցութիւնը չունէինք լոյսին։ Հազիւ սթափած մեր դարաւոր տանջանքի ճնշող տիրապետութենէն՝ բնական էր որ ասարճանաբար ինքնագիտակցութեան գալինք՝ իւրացնելու համար մեզի օտարոտի թուող այն Գաղափարները, որոնք մեր առաջնորդները ըլլալու պիտի կոչւէին — տանելու համար մեզ դէպի զարգացում, դէպի բարօրութիւն և դէպի լոյս։ Արկնուկ էր դերը անոնց, ա՛յն լուսատու առաջնորդներուն, որոնք, մէկ կողմէն նախ ինքնաճանաչութեան դժուարին ուսուցումը փարձել պիտի տային տարկամիտ հօտին և միւս կողմէն առողջ ու կենսարար գաղափարներ ներմուծէին անոր խոպան ու ընդարմացած մտքին մէջ։ 19րդ. դարուն էր այդ Վերածնութեան մեծ գործը։ Շատո՞նց հանդչած արդէն այդ Ցեղաշրջումի դերակատարները իրենց սահմանուած ցուրտ խուցին մէջ՝ երախտարձակիկ մը նետենք թէ ի՞նչ է եղած մեր գործը, հանդէպ անոնց, մինչև իրենց հոգեկոյտին կուչալը ու համեստ խաչին բարձրացումը։ Շատ պարզ է։

— Անորդէ՛լ, հալածե՛լ ու ետայ... ո՞ւր։ Ի՞նչ սոսկալի հակադրութիւն, որ, դժբախտաբար, չեղում չէ կրած։ Շատ չէ անցած այն օրէն, երբ Աբովեաններ, Նալբանդեաններ, Նալբանդեաններ, Րաֆֆիներ՝ իրենց կենսատու Տչակումի պաշտուն արհամարհանքի ու ատելութեան բաժակը ամբողջովին քամելէ յետոյ, անդրշիրիմեան մեծարանքին արժանացան... դափնիներու, հոգեհանգիստներու և պող մարմարի բեռին տակ։ Ազգ. անմահ բանաստեղծ Դուրեան-Թալիպայի հեռանալ տողերը ապացոյց չե՞ն միթէ այդ տխուր իրականութեան

«Քանի դու մեր մէջ կեանքով լի էիր, —
«Դու միշտ հալածուած, ատելի էիր.
«Բայց հէնց որ հարս, գնացիր, հեռացար,
«Դու մեր ազգային հանճարը դարձար»։

Ահ է եղած վարձքը անոնց. ու պիտի վարանէինք իսկ ըսել թէ ա՛ս պիտի ըլլար նաև անոնց յաջորդներունը՝ երբ գեռ նոր սթափողի երևոյթը չի դար մի քիչ մխիթարական սարեր ձգելու Անցեալին վրայ։ Այդպէս չէ՞։ Նոր արթնցած մասամբ ինքնամտացութեան մեղկացուցիչ քունէն, մեր ազգ. մշակներու հանդէպ գեռ նո՞ր սկսանք, ցանցառաբար, երախտագիտական թեթև զգացումներու պէս բաներ մը տածել՝ Ցոբելեանի ձևին տակ՝ եթէ ոչ ամբողջապէս նիւթական, գէթ բարոյական նպաստ մը—յարգանք մը — առաջացնելով, օգտուտ իր կեանքն ու միտքը հանրութեան Ծառայեցնողութեանը զոհող ժողովրդի հարազատ զաւկին։ Մեր սրբազան պարտքը պէտք է ըլլայ, չըսենք ամ սլժմ աւելի գրական միջոցներով, գէթ ընդունուած Ցոբելեանի երախտագիտական ձևին տակ՝ չանտեսել և ո՛չ մի ազգ. գործիչ ու հաստատութիւն, որոնք հանրութեան տուած սրտաբուղխ զգացումներէն և պղատոնական համակրանքի արտայայտութիւններէն զատ—և աւելի՛—, կը կարօտին անոր նիւթական աջակցութեանը՝ մղելու համար միևնոյն տաժանելի կեանքի կռիւը, որ չի փոխարինուիր ո՛չ ոսկետառ ուղերձներով և ո՛չ ալ վողանցիկ անուշաբոյր փունջերով։

Սակայն, պատեհո՞ւ ենք, որ հանրային գործիչ մը բոլորէ իր գործունէութեան այսինչ ամեակը — անոր ամբողջ տևողութեանը տանն մէկ կողմէն լուիկ գալարուելով ամենազօր մեռողին առջև՝ կատարելու համար միւս կողմէն իր վրայ գրուած պարտականութիւնը, որ մերթ պահանջի դոյն մը կառնէ հասարակութեան մօտ։ — Ինչո՞ւ չիգրեր այսինչը. թո՛ղ այնինչը գործէ՝ քանի որ կարող է. և գեռ սոր մօտ հարցեր ու հրամաններ՝ նոյն իսկ Ազգ. հաստատութիւններու հացէին...։

Ու երբ միայն սա՞նք ըլլ. ին ... թերևս մխիթարութիւն մը համարէր ենթական... միայն անոլթի մնալու գոհունակութիւնը վայելելով առանձնակի... Բայց, ի՞նչ ըսել, ի՞նչ անուն տալ այն վայրագ չոյանքին, որուն կենթարկուի յաճախ հասարակական գործիչը՝ անարգուելով մանաւանդ այնպիսիներէ, որոնք՝ բացի այն որ մարդկային ամենատարրական ազնուութենէ զուրկ են՝ չունին նաև կարողութիւնը ըմբռնելու այն Գաղափարը, որուն կը ձգտի անձնուէր գործիչը՝ իբր լուսատու փարոս նկատելով զայն։ Այսպէս, փոխանակ Գաղափարին, որ անխոցելի է, զայն մարմնացող գործիչը կը խաչուի։ Եւ դժբախտաբար, այդ այլասերուածներու քանակը հետզհետէ կաճի՝ ծնունդ տալով հասարակական Գործիչներու համեմատութեամբ հասարակական նորագոյն չարլատաններու, որոնք Գաղափար, ազնուութիւն, արդարութիւն և վերջապէս քիչերու տրուած ամէն հալուագիւտ բարեմասնութիւններ ու յատկութիւններ ոտնակոխ ընելով, իրենց թարախոտ գրչին ու թունալիր լեզուին յագուրդ կուտան՝ հասարակութեան օգտակար ծառայութիւն մը մատուցած ըլլալու միամիտ ինքնախաբէութեամբ։ Ցարձակումն է կրկսի։ Ատելութիւնը չուշանար հալածանքը ա-

* Միքայէլ Նալբանդեան

** Հնչ. Կուսակցութեան հիմնադիրներէն և ականաւոր Գործիչներէն մին։

ռաջացնելու։ Կեղծ պատուասէր ինքնին ներգործած անբարոյական առաջնորդներու արբանեակներուն վրայ՝ ժամանակաւոր կերպով կը տիրէ փարակուածներու հոգիին ու մտքին մէջ Գործիչին համար երկրպագուած [illegible]պաշտ գաղափարը, [illegible]... մինչեւ որ, կամ գիտակցութեան շրջանը գայ խորտակէ ա. գ. կեղծ պատանքը՝ երեւան բերելու համար անպայման խղճութիւնը դատապարտողին, և կա՛մ, ինչ որ ստէպ կը պատահի, իրական պատանքը պլլէ զայն՝ ցուրտ հողին տակ՝ Փառքի պսակը հիւսելով... գժբախտաբար, անոր ցուրտ ճակտին շուրջը։

Ն. Պերճ

ԱՆԼՈՒՐ ԽԱԶԱԳՈՂՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

«Երիտասարդ Հայաստան»ի վերջին համարէն կարտատպենք հետեւեալը.

Միութիւնից մօտ մի տարի առաջ Հերձուածի ղեկավարիչները գծագրած են եղել մի անտիպ խաչագողութիւն՝ հետեւեալ կերպով։ —Որոշել են վարձել մի վարդապետ բերել նրան Ամերիկա և Ամերիկացիներին ներկայացնել իբրև „Նուիրակ“ Կաթողիկոսի։ Այդ նուիրակի պաշտօնը պիտի լինէր ներկայանալ Ամերիկացիներին յանուն Կաթողիկոսի, որ, իբրև թէ, իր հովանաւորութեան տակն էր առել Հերձուածը, դրամ հաւաքէր և Հերձուածի կեդրոն-Ռոջի տրամադրութեան տակ դնէր։ Ձեռնարկը գլուխ չի եկել, որովհետև նուիրակցու մի վարդապետ չեն կարողացել գտնել։ Ամերիկացիներին ուղղուած թուղթը որ Վեհափառ Նուիրակը միշտ իր ձեռքին պիտի ունենար, գրուած է անգլերէն լեզուով, կնքուած, ստորագրուած իրենց կեդրոն-Ռոջի անդամների կողմից։ Այդ վաւերաթուղթը այժմ մեր ձեռքին է, որ ժամանակին կհրատարակենք արար-աշխարհին զարմացնելու, թէ Հերձուածի վարիչները մարդկային ինչ աներակելի խաբեբայութիւնների ընդունակ են։ Մարդիր պժգանքը չի կարողանում պահել, երբ կարդում է թէ՝ „Մեր ծրագիրը ազգային է, ապացոյց որ համայն հայոց կաթողիկոսը մեր հետ է և այս թուղթը ներկայացնող Նուիրակի խօսքերը նորին Վեհափառութեան կամքն է“։

Այսպիսի խաչագողական ձեռնարկի մտածմունք կարող էր յղանալ միայն Հերձուածը, որովհետև իր ամբողջ էութիւնը նորաստեղծ և վերաստեղծ խաչագողութիւն է։

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

Ամենաթռուցիկ թէ մամուլի եւ թէ դիւանագիտութեան ուշադրութիւնն ամբողջովին կլանուած էր Արեւելեան հարցով, աւելի ճիշտն ասած, Մակեդոնական խնդրով։ Կոմպրոմիսներ էին, որ արուեցան, բարենորոգութիւնների աչքակապութիւններ էին, որ հանդէս գրուեցան Եըլդըզի ձեռնածուի եւ իր արժանաւոր համախոհների, եւրոպական հանրահռչակ Մեծ Պետութիւնների կողմից... Մակեդոնացոց քնացնելու համար...։ Գործն առաջ չգնաց։ Հարկաւոր էր արթնութիւն, աշխուժութիւն մտցնել, լարախաղացութիւններին վախճան տալ։ Ուժանակներ եւ ահեղ ռումբեր էլ պայթեցան, որպէս գիտեն ընթերցողները, Սալոնիկում եւ այլ ուրեք, սակայն ինչոր քնէածութիւն, դանդաղութիւն էր նշմարւում Մակեդոնական խնդրի յառաջխաղացութեան մէջ...։ Նոյն իսկ յուսահատութիւն, լքումն սկսեց թագաւորել անկեղծ հայրենասէրների եւ թշնամու լուծը թօթափել ցանկացող ժողովրդի մէջ...։ Հսկայական եւ արտասովոր միտք էլ սկսեց յղանալ, ժանտախտի բացիլներով վարակել Սուլթանի մայրաքաղաքն ու, էլ ով գիտէ, ի՛նչ երկիրներ...։ Ի՛նչեր չի անիլ յուսահատութիւնը, քաղաքակիրթ անուան տակ դիմակաւորուած Պետութիւնների անարգ գործակցութիւնը եւ ձեռնտուութիւնը՝ դարերի ամենամեծ եւ անլուր Ոճրագործի հետ...։

Դեռ մի խնդիր չվերջացած, լուծումն չստացած, յանկարծ, նոյն Բալքանեան թերակղզու վրայ պայթեց մի նոր յեղափոխական, ներքին, այո, բայց մի ահռելի դրամաղիք գործ, որի նմանը հազիւ թէ արձանագրած լինի ոճրագործական պատմութիւնը.., Սերբիայի Թագաւոր Աղեքսանդր Փոքրիկը, — որպէս անուանել էր նրան Գերմանական մի լրագիր—իւր ամուսնու եւ մի քանի մինիստրների հետ զոհ գնաց իւր անհեռատեսութեան, մեծութեան ախտին՝ դիտապաստ գլորուելով հարազատ զինուորների եւ զօրականների անշեղ գնդակների տակ..։ Ահա թէ ո՛րտեղ է հասցնում բռնութիւնը, ժողովրդի ամենասրբազան եւ նուիրական իրաւունքների ոտնակոխ անելը... Մեծ երեւալու տենչով ու ախտով բռնուած՝ սկսեց չափը անցնել... անշուշտ դիմացիններին ամբողջ կարծելով եւ... փառաւորապէս ընկաւ իւր բարձրութիւնից, թշուառ «ատողի» տակ մեծանալով, ու թշուառ, ողբերգական վախճան ունենալով...։ Սակայն թողնենք այս հարցը, թողնենք նաեւ Արեւելեան խնդրի մասին խօսելը, որ մեր նպատակից դուրս է եւ մի քանի հակիրճ տեղեկութիւններ տանք Եւրոպական քաղաքական կեանքից։

Ինքն ըստ ինքեան պարզ է, որ առանձին բարեյաջող առիթ է ներկայանում եփուած, ծեծուած դիւանագէտների համար, երբ այստեղ կամ այնտեղ, քաղաքական աշխարհում որեւ է խոշոր դէպք է պատահում, «Ռումբ» եւ աղէտ է պայթում, ու ահագին խռովութիւն յարուցանում քաղաքական շրջաններում...։ Ասպարէզ է որ բացւում է «անձեռնմխելի» եւ «նուիրական» շահերի համար, գոյութեան սոսկալի կռուի մէջ ամէն մէկին փառահեղ զէնք տալով՝ իւր ապագան ապահովելու մտահոգութեամբ՝ ուրիշներին այսինքն մանր անհատներին—ժողովուրդների «բարեբար» ու ազատաբար հանդիսանալու յոխորտանքն ունենալ։ Այս տեսակ յոխորտանքներով անցկացան ամբողջ 25—30 ձիգ տարիները, ու դեռեւս չիրականացան հրէշաւոր վայրագութիւնների ենթակայ ժողովուրդների բաղձանքները։ Եւ ի՞նչպէս կարող են իրականութիւն ըստանալ, երբ այդ ժողովուրդների բախտի մէջ դեր խաղացող անհատները, կամ պետութիւնները, մի օր ամենամեծ մարդասէրի դիմակ են դընում, միւս օրը ամենասոսկալի բռնապետի, որի առաջ կը նսեմանան «ի պաշտօնէ» եւ մեծահռչակ բռնակալների ոճիրները։ Մի քանի ամիս ժողովրդի սրտառուչ հայր ձեւացող Նիկողայոս Երկրորդ ինքնակալը՝ յայտնի է ընթերցողներին, թէ ի՛նչ հրէշաւոր դէպքեր թոյլ տուեց կատարուելու Քիշնեւում, հրեաների դէմ..։ Զանազան, չլսուած վանդալութիւններ, որի առաջ Սուլթան Աբդուլ Համիդը ամօթահար կը լինի, բայց եկէք տեսէք, որ նոյն բռնապետին վաղը միւս օրը ահագին ովացիաներով ու աղմկայոյզ ուռաներով պիտի ընդունեն ազատութեան անդրանիկ աշխարհում Մաձինիի ու Գարիբալդիի հայրենիքում, այնտեղ, որտեղ «կործանում էր Աւստրիա» եւ իւր բռնաւորութիւնը։ Եւ այս բոլորը միմիայն անիծեալ «ազգային շահերի» ու զանազան «սրբացուցիչ» հանգամանքների համար։

Իտալական սոցիալ-դեմոկրատները, որոնք չեն կամենում խոնարհուել, ընկճուել ոչ մի արտաքին կոմպրոմիսի ու խոհեմ քաղաքականութեան առաջ, բարձրագոչ աղաղակելով յայտարարում են խորհրդարանում թէ իրենք «ինքնակալի» բռնաւորի դէմ ցոյցեր կանեն եւ արժանի ընդունելութիւնը ցոյց կըտան....։ Բայց մի՞թէ կարողեն դուրսը՝ մանր ազգութիւնների ազատութեան ջերմ նախանձախնդիրները, ներսը՝ իրենց ժողովրդի իսկական եւ սրտակից բարեկամները, սոցիալ-դեմոկրատները՝ այդ ցանկութիւնն իրագործել, որ մի փառաւոր դաս կը լինէր բռնաւորի համար, որ երկրի եւ կամ որ ազգի պետը լինէր նա։ Դժուար թէ։ Ահա իսկոյն մէջ են ընկնում անիծեալ «ազգային շահերը» եւ նրանց հանրահռչակ վտանգումները։

Ցարը եկած ժամանակ, գոռում են թթու ազգասէրները եւ պահպանողական կոկորդ պատռող թերթերը, ամբողջ իտալական ազգը միահամուռ, մի սիրտ մի հոգի առած, ովացիաներով պիտի ընդունէ նրան, վասնզի այդպէս է պահանջում ազգային արժանապատուութիւնը, այսպէս է պահանջում ռուս—իտալական բարեկամութիւնը, «աղ ու հաց» ը. Ֆրանսիական հասարակապետականներն էլ այսպէս վարուեցին, եւայլն։ Ամէն տեղ եւ ամէն վայրկեան նոյն վտանգումները եւ նըրանց անխուսափելի հետեւանքները..։ Ֆրանսիական «գժութիւնները» Հիւսիսային ինքնակալին ընդունելու ժամանակ յայտնի են արդէն։ Բայց նոյն ֆրանսացիք մէկ օր վիվ լը ռուա ասելուց յետոյ ա բա ասելու էլ ընդունակ են, եւ ցոյց են տուել այդ ընդունակութիւնը, թէեւ, դժբախտաբար, շատ անգամ ո՛չ-դիւանագիտական սեղանի շուրջը, որպէսզի իրենց ձայները աւելի ազդու եւ ծանրակշիռ լինին ու... դողդղար անեն ուրիշներին, դողի ու սարսափի մէջ պահող հրէշներին։ Մանաւանդ Ցարի գալուստը Ֆրանսիա՝ այնպիսի մի ժամանակ կատարուեց, որ հասարակապետութեան սոսկալի վտանգ էր սպառնում հէնց իրենցից, ֆրանսացիներից, նացիոնալիստ անուան տակ թագնըւած ազգային դիւահար Դէրուլէդներից ու Մերսիէներից, այն ժամանակ, երբ Միլերանի նման անձնաւորութիւնն անգամ հարկադրուեց Նիկողայոս Երկրորդի առաջ կոմպլիմէնտներով խօսելու...։ Ո՞րու հոգ։ Ամէն ինչ ոչնչանում է «ազգային փառքի եւ շահերի» առաջ...։

Գերմանացիք են, որ, մանաւորապէս սոցիալ-դեմոկրատները, այնպիսի տենդային, արտասովոր եռանդով, ռայխստագի խորհրդարանի համար պատգամաւորներ ընտրելով են զբաղուած։ Յայտնի է թէ ի՛նչ հսկայական յառաջադիմութիւն են գործել եւ գործում են սոցիալ-դեմոկրատներն այս երկրում։ Մօտ երեսուն տարի դրանից առաջ մի հատիկ Բէբէլ ունէին ռայխստագում իբրեւ ներկայացուցիչ. մինչդեռ ներկայումս մօտ հարիւրի է հասնում նրանց թիւը։ Սա մի այնպիսի արտասովոր յառաջխաղացութիւն է, որից արդարեւ իրաւունք ունէին սոսկալու ուրիշների աշխատանքով յղփացած պետական կամակատարները եւ իրենք պետերն ամէնից շատ։ Յայտնի է, որ «ամենակարող» Բիսմարկը՝ որ իւր երկաթէ բռունցքի տակ էր սեղմել ամբողջ Եւրոպան, որի բռունցքի ծանրութեան տակ ջախջախուեցան Գորչակովներ ու նրանց նմանները — ոչ մի բանից այնքան չէր սարսափում, որքան սոցիալ-դեմոկրատների զգալի յառաջադիմութիւնից, որոնք մի օր ռայխստագում ճնշող ոյժ կազմելով, ահագին արգելքներ կարող էին յարուցանել միլիտարիզմի համար կազմուելիք ծանրածանր նախագծերի, օրինագծերի առաջ....։ Դեռ այն ժամանակներն էր, որ երկաթէ կանցլերը, մոլեգնած սոցիալ-դեմոկրատների յաջողութիւններից՝ ռայխստագում, նեղն ընկնելով աշխարհահռչակ գիտնական Վիրխովի սուր եւ բուռն ընդդիմադրութիւնից՝ հարկադրուեց մենամարտի հրաւիրելու իւր նշանաւոր հակառակորդին, որ կատաղի պայքար էր մղում Գերմ. այն ժամանակւայ քաղաքականութեան, միլիտարիզմի, գաղթային եւայլն նախագծերի դէմ։ Երեւի հանգուցեալ կանցլերի դափնիները հանգիստ չեն տալիս իւր որդուն Հերբէրտի, որ, այժմ, ասպարէզը բաց համարելով՝ հանդէս է եկել նոյն, այնքան ատելի սոցիալ-դեմոկրատների դէմ, որոնք կամենում են Գերմ. թէ ներքին եւ թէ արտաքին քաղաքականութեան մէջ հինգերորդ անիւի դեր չխաղալ։ Մի ժամանակ, դեռ շատ տարիներ առաջ, ներկայ Բիսմարկը կամեցաւ հօր քայլերով գնալ... ու փառաւորապէս խայտառակուեց, fiasco-ի հանդիպեց իւր անդրանիկ ճառն ասելիս՝ ռայխստագում....։ Չխրատուեց նորին պայծառափայլութիւնը։ Այժմ էլ դուրս է, պայքարի մտած, ճառեր արտասանում սոցիալ-դեմոկրատների դէմ, որոնց բաւականաչափ չէ ճնշել Գերմ. կառավարութիւնը, ուստի եւ այսքան յառաջադիմել են....։ Ergo, պիտի ջախջախել բազմագլուխ վիշապին։ Բարեբախտաբար ինչքան ճնշում են նրան, նա այնքան արագաքայլ արշաւանքներ է գործում. որքան սեղմում են, այնքան լայն է բաց անում իւր բերանը... կլանելու իշխանին ու միւս իւր համախոհներին։

Արդէն ընտրութիւնները—որոնց վերջնական արդիւնքը մօտ օրերում կերեւայ—նպաստաւոր են սոցիալ-դեմոկրատների համար, որը այնքան անախորժ պիտի թուայ Վիլհելմ երկրորդ կայսեր...։

Ս.

„Կենտրոնականն“ ի Մանչեստրի կից կազմուած „Հ. Յեղ. Հնչ. Գործիչների կենսագրութիւնը հրատարակող ֆոնդ“ի գանձարանում ստացուել է պ. Վ. Աղասեանի միջոցով Ե. Խ. Հ.-ից 75 ռուբլի։

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Շաբաթաթերթ

Boston (Ամերիկա)

Արտասահմանի համար

Տարեկան՝ 8, և վեցամս.՝ 5 ֆր.

Բաժանորդագրուիլ ցանկացողները կրնան դիմել խմբագ. եանս։

Отговорникъ: Степанъ Г. Степанянъ

Печатница Б. Н. Малджиевъ — Русе.